

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИ ТРУДОВЕ

на доц. д-р Пелагия Михайлова Терзийска,

след придобиване на научното звание „доцент“ през 2003 г.,

*за участие в обявения конкурс за заемане на академичната длъжност
„Професор“ по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална
педагогика)*

Научните проучвания, отразени в трудовете на доц. д-р Пелагия Терзийска, обхващат проблеми, свързани с децата и учениците с увреждания, със специални образователни потребности – тяхната идентификация (социален модел), обучение, възпитание, развитие, социализация и др. Условно трудовете могат да се разделят в няколко направления:

- Проблеми на философията, методологията и практическата реализация на интегрираното и включващо обучение на деца и ученици с трайни увреждания, със специални образователни потребности.
- Въпроси на съвременната специално-педагогическа терминология и съвременните измерения на специалното образование в страни от ЕС
- Проблеми на обучението по роден край, околната среда, човекът и природата и човекът и обществото на деца със специални образователни потребности, както и тяхното екологично възпитание.
- Въпроси на артпедагогиката в образованието на децата със СОП – концептуални основания, роля на артдейностите – музикални, изобразителни, театрализиращи - в корекционно-педагогическата работата с деца със специални образователни потребности и в процеса на тяхната социализация.

- Проблеми на обучението и развитието на ученици с умствена изостаналост.
- Въпроси на работата и взаимодействието със семействата на деца със СОП
- Актуални проблеми на приобщаващото образование, включително значимостта на изкуството, на нетрадиционни артдейности в този процес.
- Проблеми на студентите със специални образователни потребности
- Въпроси на подготовката и квалификацията на педагогически специалисти за работа с деца със СОП.

I. МОНОГРАФИИ:

1. **Терзийска, П. (2013). Децата със специални образователни потребности в общата образователна среда. Университетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград, 312 с. ISBN 978-954-680-789-2**

Номер в списъка на публикации:1

Монографията е посветена на проучването на основни проблеми, свързани както с редица научно-теоретични аспекти, така и конкретни дидактико-методически особености в процеса на цялостната работа с децата и учениците със СОП в общата образователна среда. На основата на реализираното експериментално изследване, на наблюденията в конкретната педагогическа практика в настоящата разработка са систематизирани и интерпретирани от собствена гледна точка значими въпроси на включващото образование на посочените деца в средата от връстниците в норма.

В смисъла на направените разсъждения и изведени постановки и като се отчита важността на интегрираното и включващо образование на децата и учениците със СОП целта на настоящото изследване се синтезира до:

Разкриване на оптималните педагогически условия за изграждане на система от целенасочени комплексни образователни, терапевтични и социални взаимодействия в условията на включващото обучение, съобразени с индивидуалните възможности и нужди на децата със специални образователни потребности, за създаване на адекватна подкрепяща образователна среда, насочена към постигане в максимална степен на ефективната им социализация и интеграция.

В монографията се утвърждава социално-образователния модел за идентификация на тези деца, който предполага ново отношение към тях, поставя акцент върху личността им, изисква разкриването и удовлетворяването на потребностите им. Насочва се вниманието към социалната среда и нейните фактори, което недвусмислено налага промяна в образователната политика, въвеждане на нова терминология и актуализиране на понятийния апарат. В този контекст в първа глава се *разглежда разбирането на концепцията за включване и концепцията за интеграция и свързаните с тях термини „интегрирано обучение” и „включващо обучение”*. Проследява се развитието им във времето, правят се понятийни уточнения. Разкриват се съществени разлики между тях.

Специално внимание се отделя на взаимодействията в условията на включващото обучение, на организацията и съдържанието на необходимата и най-малко ограничаваща детето среда, както и влиянието на социалната микросреда върху личностното развитие и социализацията му. Вниманието се фокусира и върху специални изисквания, предявени от включващото образование към професионалните и личностни качества на учителя и към спецификата на образователния процес в масовите общообразователни институции в условията на включващото обучение.

Широко място се отделя на редица дидактико-методически изисквания за преодоляване на затрудненията в процеса на учебно-възпитателната дейност, включваща ученици със и без специални потребности. Конкретизира се ролята и значимостта на корекционнно-педагогическата работа с деца и ученици със СОП и значимостта на интерактивните технологии за личностното им развитие успешно реализиране на включващия процес.

Разсъжденията и констатациите ми във връзка с направената експериментална работа в различни образователни институции, в които се реализира включващо обучение, насочват към поставяне на акцент върху: отношението на децата в норма към съучениците им със специални потребности, както и влиянието на класния колектив върху тяхното развитие; разкриване значимостта на взаимоотношенията на децата със СОП с връстници и възрастни. Сътрудничеството на училището със семейството е представено от позициите на концепцията на включващото образование. Водеща е идеята за развитие на партньорски отношения със семейството като важна предпоставка за ефективно реализиране на образователния процес в условията на общата образователна среда. Аргументирано се доказва, че подкрепата и консултациите с родителите на децата със СОП при приемане на важни решения, свързани с обучението на децата им, работата и с родителите на децата в норма, съвместните усилия са от съществено значение за този процес.

Във втора глава се разглежда проблемът за ролята на изкуството в процеса на обучение и развитие на децата със СОП. Представя се и понятието „артпедагогика“ и значимостта му в специалното образование. На тази основа се предлагат нови, нетрадиционни средства за взаимодействие и работа с посочените деца, които могат да подобрят и облекчат обучението им в условията на масовия клас. Включването в корекционно-развиващия процес на изобразителната, музикалната и театрализираната дейност е

значима предпоставка за постигането на по-добри образователни резултати от децата със СОП. Предвид спецификата в развитието им изкуството при тях е не само средство за художествено развитие и изграждане на художествена култура, но и значимо средство за реализирането, както на корекционно-развиваща, така и на превантивна дейност. Предлагат се диференцирани форми на работа с определен тип деца с увреждания, чрез подходящи за тях артдейности. Направени са ценни за практиката обобщения, изводи и препоръки.

- 2. Терзийска, П. (2005). Интегрирано обучение на деца със специални образователни потребности. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски”, 155 с. ISBN 10: 954 -680-389 -8; ISBN 13: 978-954-680-389-4**

Номер в списъка на публикации:6

Един от най-острите и актуални проблеми в края на XX и началото на XXI век, свързан с усъвършенстването на системата на специалното образование у нас е интеграцията на деца със специални образователни потребности в общата образователна среда. Научен проблем е да се изследват и разкрият базисни познания за децата със специални образователни потребности, за интегрираното обучение, за факторите и условията, предопределящи успешното протичане на интеграционния процес. Затова в настоящото изследване стремежът е да се разкрие същността и философията на интегрираното обучение, мястото на специалните педагози и педагогика в една включваща система. По-конкретно вниманието се насочва към разкриване на стратегии и техники, стимулиращи интегрирането на деца със специални образователни потребности в масовото училище, а също така подобряващи тяхното обучение и развитие в условията на интегрираното обучение; представяне на стратегии на работа с родителите на тези деца; анализиране

отговорностите на педагозите от масовите и специалните образователни институции в интеграционния процес; конкретизиране на необходимите за този процес качества и квалификация на учителите; изтъкване на значимостта на подкрепящата учебна среда за децата и предпоставяща успешната им интеграция; разкриване на същността и ролята на индивидуалната образователна програма на детето със СОП като важно средство за интегрирано обучение.

В хода на изложението се представят, от позициите на новите подходи, вижданията за особеностите на децата с различни увреждания, разкрива се същността и значимостта на социалния модел за обяснение на нарушенията.

В първа глава, от гледна точка на съвременните схващания за развитието на децата със специални образователни потребности, т.е. на основата на социално-педагогическия модел се прави опит за тяхната идентификация. Това има съществено значение за подпомагане процеса на промяна на обществените нагласи към тези деца и насочване на вниманието към необходимостта от осъществяване на интегрираното обучение и интеграцията им в условията на естествената социална среда.

Особеностите и принципите на интегрираното обучение се разглеждат във втора глава. Специално място в нея е отделено на факторите, оказващи съществено значение върху успешното протичане на интеграционния процес и различните модели на интегрирано обучение, които досегашната практика познава.

Промяната в организацията на учебната среда е важен път към успеха на интеграционната политика, към конкретното ѝ прилагане. Ако тази промяна се извърши компетентно и отговорно, то образованието за всички и качествените услуги не са несъвместими. Важността на проблема предопределя опита ни да го разгледаме по-подробно в глава трета. В нея са посочени и анализирани различни стратегии за организиране на

оптимално най-добрата среда, подпомагаща интегрираното обучение, за създаване на добри взаимодействия между семейната и училищната среда, за разработване на индивидуални образователни програми.

Специално място е отделено на особено значимия, за ефективното протичане на интегрираното обучение на децата със СОП, въпрос - агресията в училище. Изследванията показват, че много често обект на агресивно поведение са деца със специални образователни потребности, което провокира и обратна реакция. Към този проблем е насочено вниманието в глава четвърта. В нея са конкретизирани полезни за педагогическата практика препоръки, които са насочени към недопускане и/или минимизиране на агресивно поведение от и към деца със специални потребности.

В настоящето изследване са посочени и накратко анализирани важни нормативни документи, имащи пряко значение за осъществяването на интеграционната образователна политика у нас.

3. Терзийска, П. (2009). Съвременни измерения на специалното образование. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски”, 186 с. ISBN 978-954-680-588-1

Номер в списъка на публикации:2

Разработката включва теоретично изследване на проблема за съвременната образователна политика по отношение на децата със специални образователни потребности у нас и в страни от ЕС. Открояват се измеренията на процеса на обновление и модернизация в специалната педагогика, очертават се параметрите на бъдещо развитие, насочени към подобряване и усъвършенстване.

В първа глава се проследява развитието и утвърждаването на новата специално-педагогическа терминология от позициите на социалния подход спрямо лицата със специални потребности. Конкретизират се принципите

на специалната педагогика. Разглежда се и въпросът за съвременните приоритети в развитието на специалното образование, като се определят областите, които се нуждаят от допълнително проучване, анализиране и разширяване. Особено внимание се обръща на проблема за създаването и включването на децата със СОП в системата за ранно въздействие и ранна рехабилитация.

На основата на значими и актуални документи във втора глава, са открити ключови проблеми в развитието на специалното образование, като е показан и чуждият опит в тази област. Хронологично са представени и анализирани по-важните нормативни документи от световен и/или международен мащаб, които са голямата крачка по посока на променящото се отношение на дискриминация и чието практическо приложение намира израз в стремежа на по-голяма част от държавите по света към осигуряване на качествено образование за всички. Разгледана е и българската нормативна уредба, отразяваща новата ни образователна политика в тази посока. Представени са позитивни практики в някои страни от ЕС, които са добра илюстрация на новите тенденции в развитието на специалното образование.

II. КНИГИ И УЧЕБНИЦИ:

A. В България:

- 4. Терзийска, П. (2008). Работа с деца със специални образователни потребности. София, издателство „Европартньори 2007“ 123 с. ISBN 978-954-91557-6-1**

Номер в списъка на публикации: 3

На основата на разкриване на проблеми, свързани с обучението, възпитанието, рехабилитацията и социализацията на деца със специални образователни потребности се търсят както нови подходи, форми и средства на работа, така и адекватни стратегии за ефективно педагогическо взаимодействие с децата със специални образователни потребности в

условията на интегрираното обучение. Представени са актуални принципи на тяхното образование. Вниманието се насочва към разкриване на същностни характеристики на интегрираното и включващото обучение на деца със СОП, към необходимостта от оптимизиране на учебната среда и посочване на конкретни технологии на работа с тях. Подчертава се значимостта на екипната дейност при работата с тази категория ученици, като изключително важно условие за успешното реализиране на учебно-възпитателната работа в условията на масовото училище. Посочват се стратегии и техники, които могат и трябва да се използват от учителя в конкретната му дейност със семейства на децата, които въпреки своята значимост са все още неизползван резерв в педагогическата практика.

В трета глава са разработени въпроси, свързани с особеностите на организацията и изграждането на образователния процес при ученици със специални образователни потребности. Разкрива се сложността на социално-педагогическите проблеми на тези ученици и адекватни специални пътища и средства за удовлетворяване потребностите им. Обоснован е модел за реализиране на ефективна индивидуализация и диференциация на учебно-възпитателната дейност с тези ученици. Особено място се отделя на алтернативни подходи и нови стратегии на обучение, възпитание и рехабилитация (зоотерапия, компютърни и артпедагогически технологии), като са посочени диференцирани форми на работа с определен тип деца с увреждания.

5. Терзийска, П. (2006). Интеграция на деца със специални образователни потребности в масовото училище. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски”. ISBN: 954-680434-7, ISBN 954-13: 978-954-680-434-1

Номер в списъка на публикации: 4

Книгата е резултат от двугодишната ми работа с колеги от Германия, по проект *Integration von Kinder mit speziellen Lernbedürfnissen in die allgemeine Schule* финансиран от фондация "Action Mensch" чрез посредничеството на организация "Lebenshilfe" /"Помощ за живот" /, Германия. В предговора представям значимостта, целта, основните принципи, организацията на проектното изследване, както и модела на интеграция на ученици със СОП, който приложихме в избраната образователна институция. Следва теоретично представяне на значими за интегрираното обучение проблеми. Правят се понятийни уточнения по отношения на децата със специални образователни потребности, понятията интеграция, интегрирано обучение. Анализира се българската нормативна уредба по отношение на същността и регламентирането на интегрираното обучение на децата със СОП у нас. Вниманието се насочва към необходимостта от създаване на необходимата подкрепяща среда и осигуряване на компетентна помощ от добре подготвени ресурсни учители. Открити са основни характеристики на най-малко ограничаващата детето със СОП среда; важни въпроси, насочващи към организацията на подходяща за тях образователна среда. Акцент се поставя върху значимостта на екипната дейност на специалистите в работата с деца със специални образователни потребности. Представени са част от дейностите, реализирани по проекта и са анализирани постигнатите резултати. Накрая са изложени основните констатации, изводи и препоръки.

- 6. Терзийска, П. (2013). Технологии за работа с деца със СОП. Перник, издателство „Химера”, 126 с. ISBN 978-954-92560-6-2**
Номер в списъка на публикации: 7

Публикацията е опит да се даде отговор на различни въпроси, поставени от учителите във връзка с ефективното обучение на интегрираните в

класовете ученици със СОП, както и да се подпомогнат учителите в педагогическата работа с тях. Вниманието се насочва към: важността на дизайна на включващата класна стая и на прилагането на добри практики в нея; възможностите за формиране на социални умения у учениците със специални образователни потребности; открояване на причини за проява от тях на лошо поведение и начини за справяне с това поведение; разбиране и приемане разнообразието на индивидуалните им особености; разкриване на значимостта на разговорите и съвместните решения в класа, на стилът на усвояване на нов учебен материал и на начини за затвърдяване на знания от учениците със СОП; конкретизиране на ролята на родителя, на ресурсния учител, на полезността на портфолиото на детето със СОП; подчертаване значимостта на игровите дейности за развитие на общуването на децата със СОП. Специално място е отделено на специфики в обучението на различни групи ученици със СОП. Посочени са и допълнителни идеи за работа в класната стая.

II Б. В чужбина:

7. Terssiiska, P. (2006). Integration von Kinder mit speziellen

Lernbedürfnissen in die allgemeine Schule. Deutschland. ISBN 954-13: 978-954-680-434-1

Номер в списъка на публикации: 5

Книгата е превод на немски език на излязлата на български език през 2006 г. „Интеграция на деца със специални образователни потребности в масовото училище“. Преведения в Германия текст съдържа основни моменти от текста на български език, като допълнително е включен и снимков материал, който в българския вариант липсва.

III. СТУДИИ

8. Терзийска, П. (2007). Индивидуализация на учебната дейност в условията на интегрирано обучение. В „Индивидуализация на

учебната дейност”. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски”, с. 102-131. ISBN 978-954-680-546-1

Номер в списъка на публикации: 11

Проблемът за индивидуализация на учебната дейност и като теория, и практика носи в себе си духа на конкретното време, в което се разглежда. Затова в настоящата разработка се търсят нови идеи и решения за нейната реализация в контекста на променената социална ситуация, в условията на интегрираното обучение на децата със СОП. Правят се някои предложения, които са полезни за организацията на учебната дейност на учениците именно от гледна точка на нейната индивидуализация, за да се превърне училището наистина в „училище за всички“. Представят се начини за индивидуализиране на работата върху конкретно учебно съдържание. Анализират се възможности за организирането на адекватна индивидуална помощ и подкрепа, която да е максимално съобразена с индивидуалните особености и потребности на учениците, както и за оптимално създаване на индивидуалните програми за обучение и развитие, като ключов момент в работата на екипа, работещ с интегрираните ученици със СОП, и като важно средство за реализиране на индивидуализацията на обучението. Разсъжденията, анализите, обобщенията и препоръките са направени на основата на учебните предмети роден край, човекът и природата, човекът и обществото. Наблюденията и изследователската ми работа показват, че индивидуализацията на учебната дейност, в контекста на интегрираното обучение, предполага диференциране на учебния материал, разработване на система от задачи с различна степен на трудност и обем, разработване на система от дейности за организиране на работа в малки групи. Затова са предложени варианти за разработване на диференцирани задачи за работа в малки групи на сътрудничеството. Представени са различни по своето

съдържание и продължителност дидактични и ролеви игри, занимателни игрови ситуации, полезни дидактични материали и нагледни средства.

9. Терзийска, П. (2006). Обучението по родинознание и природознание на деца със специални образователни потребности. В: „Особености в методиката на обучение при деца със специални образователни потребности”. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски”, с. 3-42. ISBN 978-954-680-465-5

Номер в списъка на публикации: 12

В студията се разглеждат подходи, форми, технологии за усвояване на знания за природната и обществена действителност от децата със специални образователни потребности в условията на масовото училище. Вниманието се насочва към особеностите на познавателната дейност на тези деца и използването на адекватни методи и похвати за ефективно реализиране на процеса на обучение по учебните дисциплини роден край, околна среда, човекът и природата, човекът и обществото. Предлагат се идеи, насочени към подпомогне дейността на началния и ресурсния учител. Конкретизират се дейности, средства, похвати, техники, които преди и след урока е полезно да се използват от ресурсния учител за подготовка, уточняване, разширяване, затвърдяване на основни знания и умения. Акцент се поставя върху значимостта на груповата форма на работа в общата класна стая – полезна и за учениците със СОП и за съучениците им в норма. Предложени са проблеми, към които може да се насочи прилагането на групово обучение при усвояване на различно учебно съдържание – при разкриване на съществени признаци на обекти и явления, при класифициране на обекти, при разкриване на връзки и взаимоотношения в природната и социалната среда и др.

10. Терзийска, П. (2009). Партньорство между училището и семейството на деца със специални образователни потребности.

Във: „Възпитателни взаимодействия между семейството и училището”. Благоевград: УИ „Неофит Рилски”, с.70-104. ISBN 978-954-680-646-8

Номер в списъка на публикации: 10

В разработката се търсят решения на проблеми, свързани със сложните отношения между семейството и училището. Целта е да се идентифицира и подчертае спецификата на проблемите, които имат децата със специални образователни потребности и техните семейства. Посочват се начини за ефективно взаимодействие на двете важни социални среди, за да се помогне на детето в процеса на приобщаването му в ученическата общност. Търсят се и се анализират причините, които затрудняват създаването на желаните взаимоотношения и се подчертава значимостта на работата, както със семействата на децата със, така и на децата без СОП. Правят се понятийни уточнения, открояват се съществени характеристики на партньорските отношения и посочват важни условия за осъществяването на действителна партньорска дейност. Конкретизират се насоки на сътрудничество между образователната институция и семействата и ролята на учителите – ресурсни и масови, на екипът от специалисти, работещи с детето със СОП в този процес. Изследвани и анализирани са специфични форми на работа със семейството. Подчертава се необходимостта от изграждане на Училище за родители на ученици със СОП и се очертават важни моменти от неговата организация. Конкретизира се основна и необходима информация, която дава възможност на родителите да формират активна педагогическа позиция по отношение на значими за детето проблеми, да постигнат подобряване на семейното функциониране и реализиране на ефективни партньорски отношения с училището.

11. Терзийска, П. (2015). Интегрирано образование. В Образователен мениджмънт. Дистанционно обучение. Втора част. Благоевград: УИ „Неофит Рилски”, с.126-142. ISBN 978-954-00-0039-8

Номер в списъка на публикации: 9

Включеният в студията текст допълва публикувания в електронната платформа и е предназначен за подготовката на студентите в магистърска програма по Образователен мениджмънт, дистанционна форма на обучение. Представя теоретично изследване, илюстрирано на места с приложни аспекти на разглежданата проблематика – организация на учебната среда в условията на интегрирано образование, както и включени въпроси и задачи за самостоятелна работа на студента.

Интегрираното образование изисква формирането на нов тип педагози, които могат и трябва да вземат активно участие в планирането и организацията на учебна среда, подходяща за образованието на всички деца в зависимост от техните потребности и възможности. В този контекст в разработката се разкриват възможностите за реализиране на основната цел на образователната институция, в която се осъществява интегрирано образование - създаване на условия за развитие и социална интеграция на учениците със специални образователни потребности и техните връстници, както и целта на дейността на учителя, прилагащ интеграционни практики - създаване на оптимални условия за развитие на позитивни нагласи за участие на всяко дете във включващата класна стая. Обсъждат се компонентите и условията за създаване на социална микросреда среда, адекватна на изискванията на интегрираното образование; етапите и основните изисквания при създаване на ефективна индивидуална образователна програма за децата със СОП и на адекватна социална среда в цялата общообразователна институция.

12. Терзийска, П. (2010). За качествено образование и успешна социализация на студентите със специални образователни потребности. Студия в: Студентите със специални образователни потребности – подкрепа за качествено образование и достоен живот. Благоевград: УИ „Неофит Рилски”, с.3-28, ISBN 978-954-680-656-7 Съставител П. Терзийска.

Номер в списъка на публикации: 14

Проучването е посветено на новата образователна политика по отношение на децата и студентите със специални образователни потребности. Насочено е към разкриване на основни проблеми на тези студенти, на образователните потребности, на стремежите и възможностите им. На основата на представяне на живота на известни личности (бивши студенти) с увреждания се подчертава силата на човешкия дух и успехите, които могат да се постигнат, когато им се даде възможност. Конкретизира се спецификата на образователната среда и на организацията на учебния процес във висшето училище, в което са включени студенти със СОП. Изведени са съществени техни особености, които е необходимо да познава преподавателят във ВУ и с които трябва да съобразява, както взаимодействието си с тези студенти, така и процеса на преподаване, и проверка, и оценяване на знанията им. Анализират се позитивни практики, предполагащи тяхното качествено образование. Посочват се стратегии, които са ефективни в общия процес на преподаване и предполагат развитие в по-голяма степен на самостоятелност, инициативност, креативност и творчески нагласи у студентите. Предлагат се различни начини за активното им включване в живота на академичната общност и обществото.

13. Терзийска, П. (2019). Нетрадиционни артдейности в аспекта на приобщаващото образование. - Педагогика. бр.4. 2019. с. 477 - 496; ISSN 0861-3982 (Print) ISSN 1314-8540 (Online).

Номер в списъка на публикации: 15

Една от водещите педагогически идеи в началото на нашия век, която провокира значима промяна на образователни политики и практики, включително и в България, и заслужаваща специално внимание е Концепцията за приобщаващо образование. В представеното изследване се очертава модел на приобщаващо образование, който се опира на потенциала на изкуството. На основата на отчитане на вариантността в особеностите на всеки ученик, на нивото на интелектуалното и социалното му развитие, както и на емоционалното му състояние се анализират възможностите на нетрадиционни изобразителни дейности (рисуване с пръсти и длани, рисуване с вълнени конци, създаване на картини с непредена вълна) за ефективното реализиране на приобщаващия процес. Представени са резултати от собствени емпирични изследвания. Реализираната експериментална дейност с ученици и анкетното проучване, реализирано с учители и родители, са ярко доказателство, че нетрадиционната изобразителна дейност е мощно и ефективно средство в приобщаващата образователна среда, но все още не се познава и не се използва достатъчно.

IV. СТАТИИ

14. Терзийска, П. (2018). Оптимизиране на образователния процес в контекста на приобщаващото образование. *Стратегии на образователната и научната политика, Strategies for Policy in Science and Education, Volume 26, Number 6, 2018, с. 567-578. ISSN 1314 – 8575 (Online) ISSN 1310 – 0270 (Print)*

Номер в списъка на публикации: 17

Приобщаващото образование е възможно, ако всички деца получат качествено образование в общата образователна среда. Изграждане на приобщаваща училищна среда, на сътрудничество в класната стая между специалисти и общообразователни учители, на ефективна организация на приобщаващия учебен процес е важна задача, пред която е изправено българското училище. Практическото реализиране на този процес изисква усвояване на нови професионални умения, овладяване на нови педагогически технологии от учителя в приобщаващия клас; създаване на среда на уважението и толерантността в класната стая, в която всяко дете да осъществява взаимодействие със съучениците, да се чувства прието, неделима част от училищната общност. В търсене отговор на въпроса как да се постигне това, в статията се конкретизират адекватни начини за организиране на образователното пространство; за по-специална организация на образователния процес, така че да съответства на разнообразието на децата в класа, на техните възможности и интереси; за разкриване на спецификата на индивидуалната, груповата, фронталната работа с учениците в приобщаващия клас, както и ефективни методите за социалното им развитие.

15. Терзийска, П. (2017). Компетентност на бъдещите учители за развитие вниманието на малките учениците със специални образователни потребности.- *Стратегии на образователната и научната политика*, Година XXV, Книжка 5, 2017. с. 530-539. ISSN 1310-0270

Номер в списъка на публикации: 19

Изключително значимо място при формиране на познавателната и емоционално-волевата сфера на децата със специални образователни потребности (СОП) има състоянието на тяхното внимание. То влияе върху цялата им дейност и ефективността на обучението. В този контекст

статията насочва към необходимостта от подобряване, както на теоретичното, така и на практикоориентираното обучение на студентите. Те трябва да са достатъчно компетентни, за да могат да създават адекватна организация на учебния процес, която да подпомага развитието на вниманието и на различните му свойства. Важно е бъдещият учител не само да познава особеностите на вниманието на малките ученици със СОП, но и да използва ефективни методи за неговата диагностика, за повишаване на степента и подобряване на свойствата му, както и техники за неговото активизиране, поддържане, управление и развитие. В настоящото изследване се предлагат ефективни средства, за организиране и подпомагане на учебната дейност на учениците със СОП, различни методи на обучение – обяснително-илюстративни, частично-търсеци, изследователски, интерактивни, игрови, алтернативни, както и адекватни похвати и техники за педагогически и психологически грамотното организиране на процеса, подпомагащ развитието на произволното внимание и различните му свойства.

16. Терзийска, П. (2017). Педагогически аспекти на работа със семействата на деца със специални образователни потребности в условията на масовата общообразователна среда. - Педагогика, Volume 89, Number 9, с. 1265 – 1275. ISSN 1314 – 8540 (Online), ISSN 0861 – 3982 (Print)

Номер в списъка на публикации: 18

Днес е особено важно да се помогне на родителите да установят ефективно сътрудничество с училището, с учителите и другите специалисти работещи с детето им в общата образователна среда. В този контекст е съществено преди всичко създаването на емоционален контакт, на доверие и уважение, на приемане и подкрепа на родителите. Необходимо е внимание и уважение към тяхното мнение, към техните страхове и надежди, както и

оказване на квалифицирана помощ, провокираща активното им участие във възпитанието и обучението на детето със специални образователни потребности. В статията се разглежда значението, различни форми на организация и съдържание на педагогическата работа с родителите на детето със СОП. Конкретизират се задачите и различни полезни дейности, необходими за реализиране на ефективно сътрудничество със семейството. Споделя се и се обобщава опит от собствени наблюдения и изследвания по разглежданата проблематика.

17. Терзийска, П. (2016). Театрализираната дейност в процеса на социализация на децата със специални образователни потребности. - Педагогика, Година LXXXVIII, Книжка 4, 2016, с.473- 484. ISSN 0861-3982 (Print) ISSN 1314-8540 (Online)

Номер в списъка на публикации: 21

Статията разглежда театрализираната дейност като средство за обогатяване на социалния опит на малките ученици със специални образователни потребности и успешно реализиране процеса на тяхната социализация. Посочва задачите, правилата, критериите за изследване ефективността на театрализираната дейност в този процес. Изведени са значими компоненти на методическата работа, свързана с предварителните дейности, процеса на подготовка и представяне на театрализираната дейност, както и последващата работа след нейното реализиране. Представени са данни от собствени емпирични изследвания. Резултатите от обстояния анализ категорично показват ефективността на тази артдейност за обогатяване на социалния опит на учениците със СОП, за преодоляване на изолацията, за свободно общуване и поемане на инициатива, за подобряване на емоционалното състояние, намалява емоционалното напрежение, за подобряване на психологическия климат в детската общност. В същото време направените изводи и обобщения

показва, че театрализираната дейност не заема полагащото ѝ се място в българското училище. Недостатъчно се включва в корекционно-педагогическата работа с учениците със СОП. Педагозите я използват най-вече при организирането на един или друг празник. В ежедневието – несистемно, епизодично, често, за да направят живота на децата в класа по-вълнуващ и разнообразен.

18. Терзийска, П. (2016). Системата „дете – семейство – училище“ в условията на включващото образование. - Стратегии на образователната и научната политика, Година XXIV, Книжка 4, 2016, с. 411-421, ISSN 1314 – 8575 (Online) ISSN 1310 – 0270 (Print)

Номер в списъка на публикации: 20

Процесът на интеграция и включване на децата със специални образователни потребности е трикомпонентен процес, в основата на който е системата „дете – семейство – училище“, а екипът от специалисти направлява и координира педагогическия процес. В статията се анализира съвременното състояние на тази система в условията на включващото образование на деца със специални образователни потребности. Посочват се аргументирано трудностите, които срещат учителите, родителите, децата. Анализират се страховете им, както и знанията и уменията (компетенциите), които трябва да имат, за да може да се изградят позитивни отношения и да се реализира успешно обучение във включващата класна стая.

Представени са резултати от собствени емпирични изследвания, на основата на които се правят изводи, насочени към подпомагане на педагогическата практика. Комуникацията, информирането, споделянето, другият поглед към родителите на децата – както на децата в норма, така и на децата със СОП са изключително важни за ефективното функциониране на системата „дете – семейство – училище“.

19. Терзийска, П. (2015). Философски основи на интеграцията и включващото образование на деца със специални образователни потребности. – *Философия*, Volume 24, №4 с.436 – 444. ISSN 1314 – 8559 (Online) ISSN 0861 – 6302 (Print)

Номер в списъка на публикации: 22

Настоящото изследване насочва вниманието на читателя към философския произход на феномена интеграция. Разглеждат се различни философски аспекти на интеграцията и включващото образование на децата със специални образователни потребности. Изясняват се значимостта и ролята на аксиологичния подход за преодоляване на социално-културни стереотипи за хората с увреждания, равнопоставеност и свобода на избор. Анализират се различни философски разработки за етиката на живота, толерантността, философски идеи за екзистенциализма, които са изключително важни за разбиране същността на интеграцията и включващото образование. Философските идеи за хуманизация на човешкото и социалното съществуване, за ценността на човешкия живот и образование бавно, но сигурно завладяват общественото съзнание през последните десетилетия. Провокират обрат на социалния интерес към хората, които не са като другите, които имат ограничени възможности, хора, чието развитие и живот не се вписват в рамките на типичното.

20. Терзийска, П. (2014). Работа с деца с особыми образовательными потребностями в условиях обычного детского сада. - *Психолог в детском саду*, № 2, 2014, с. 128-134. ISSN 1993-4475

Номер в списъка на публикации: 23

Статията е посветена на организацията на работа с деца със специални образователни потребности в масовата детска градина. Разглеждат се

важни въпроси на интегрираното образование на тези деца – специфика на предметно-пространствената среда, на социалната микросреда; личностните и професионалните качества на учителя в детската градина; сътрудничеството с родителите; значими изисквания към ефективното осъществяване на образователния процес.

21. Терзийска, П. (2014). Изследване на педагогическите условия за включване на децата със СОП в общата образователна среда.- *Стратегии на образователната и научната политика*, Година XXII, Книжка 1, 2014, с. 29-37. ISSN 1310-0270

Номер в списъка на публикации: 26

Предвид сложността на реализирането на процеса на включване на деца със специални образователни потребности в общата образователна среда възникват проблеми със създаването на безбариерна среда (наличие на рампи, асансьори, обезопасяване на пространството, осигуряване на специални педагози и т.н.) и трудности от социален характер, свързани с разпространени стереотипи и предразсъдъци. В статията се разглеждат редица фактори, които определят педагогическите условия за ефективно осъществяване на включващо образование на деца със СОП в общата образователна среда. На основата на резултатите, получени от направеното изследване са направени значими изводи, сред които, както натрупан положителен опит от училищата, така и сериозни предизвикателства по отношение на прилагането на включващото обучение в общообразователното пространство: недостатъчна информираност за спецификата на работа с деца със СОП; слаба професионална и психологическа подготовка на учителите за работа с деца с различни увреждания; липсата на логистична подкрепа в масовите образователните институции за работа с тези ученици; несъздадена система за непрекъснато

взаимодействие на училището с други организации по въпросите на обучението и социализацията им. Констатира се необходимост от актуализиране на важната задача за подобряване и разширяване на възможностите за професионално развитие на учителите, като се вземе предвид спецификата на тяхната работа с деца със специални образователни потребности, както и създаване на методически насоки за работа в условията на включващото образование на учителите и студентите - бъдещи педагози.

22. Терзийска, П. (2014). Създаване на развиваща среда, подпомагаща корекцията на познавателната дейност на деца с умствена изостаналост от началния етап на основната образователна степен. - *Стратегии на образователната и научната политика*, Година XXII, Книжка 5, 2014. с. 528-539. ISSN 1310-0270

Номер в списъка на публикации: 24

В статията се разглежда спецификата на оформяне на развиваща среда, като важен фактор, оказващ позитивно въздействие върху обучението и личностното формиране на детето с умствена изостаналост от началния етап на основната образователна степен. Акцент се поставя върху необходимостта от осигуряване на среда съответстваща на неговите особености и подпомагаща процеса на развитие на познавателната му дейност. Предлагат се идеи за създаване на атмосфера на психологическа сигурност и комфорт, провокираща познавателната активност на учениците с умствена изостаналост в условията на масовото училище. Разгледан е и проблема за естетическото оформяне на интериора в класната стая като резултат от взаимодействието между различните субекти в корекционно-образователния процес: учител (логопед, психолог и др.) – родител, учител (логопед, психолог и др.) – дете, дете – дете.

Деца трябва да бъдат провокирани към активно участие при оформянето на привлекателна, динамично структурирана мобилна среда. Умствено изостаналите ученици имат нужда от обособяване на лично пространство за усамотяване; за любими дейности, които ги успокояват, тонизират; за коопериране и т.н. Социалните контакти в училището ги изморяват и се появява необходимост от моменти на усамотение с предпочитан партньор. Затова е важно да не се пренебрегва, а да се стимулира тази потребност. Това е ефективен начин на детето да се предостави възможност да презентира своя субективен опит.

23. Терзийска, П. (2011). Хиперактивното дете и проблемите в обучението му. – Педагогика, кн. 4, с. 71-77, ISSN 0861-3982

Номер в списъка на публикации: 27

Проблемът за хиперактивните деца става все по-актуален и дискутиран сред учители, родители и училищни психолози. Все повече се налага необходимостта от допълнителна информация и подготовка на учителите за работа с тези ученици. Навременното разпознаване на състоянието хиперактивност е ключът към осигуряване на обучение, съответстващо на особеностите на хиперактивното дете. В тази връзка в статията са посочени определени ориентири, които насочват за наличието на хиперактивност. Акцент се поставя върху необходимостта от навременно и адекватно реагиране на родителите и обръщането им към специалисти. Изследвани и конкретизирани са проблемите в обучението на хиперактивните ученици и условията, значими за тяхното преодоляване. Посочват се изисквания, чието спазване предполага създаването на подходяща среда, на всекидневен режим, на адекватни отношения, подпомагащи ученика и недопускащи прояви на хиперактивност. Предлагат се ефективни подходи, методи, похвати, както и дейности и упражнения, провокиращи позитивно,

а не деструктивно поведение и осигуряващи ефективни условия за обучение на ученици с хиперкинетичен синдром.

24. Терзийска, П. (2011). Включващо обучение на ученици със специални образователни потребности и тяхното социално развитие.- Специална педагогика, юни, 2011, с. 3-15, ISSN 1310-7003

Номер в списъка на публикации: 28

Новото училище – училището на всички е призвано да осигури на детето определени ползи и подкрепа, равнопоставеност и равни шансове, насочени към удовлетворяване на неговите социални потребности. В този смисъл е необходимо да се премахнат бариерите пред ученика със СОП, които затрудняват и пречат на участието му в живота на училищната общност, да се създадат условия за възникване и осъществяване на разнообразие от социални връзки, подпомагащи неговата социализация и личностно развитие. Статията изследва проблема за социалното развитие на тези ученици в условията на включващото обучение. По-конкретно причините и условията за проблеми в личностното развитие, водещи до нарастване на емоционалните разстройства и отклонения в поведението на ученика със СОП, както и факторите и възможностите за успешно придобиване на социален опит, усвояване на умения за положителни междуличностни взаимодействия, за овладяване на позитивно, социално адекватно поведение. Подчертава се ролята на учителя и съучениците в този процес.

25. Терзийска, П. (2011). Социално поведение на учениците със специални образователни потребности в условията на интегрираното обучение.- Образование, кн. 4, юли/август, с. 92-105, ISSN 0861-475X

Номер в списъка на публикации: 29

Независимото функциониране в социума на учениците със специални образователни потребности (СОП) може да се разглежда като конструктивно взаимодействие с учители и връстници, с външния свят, със самия себе си. Ключът към успешното протичане на този процес е създаването на социално поведение като конгломерат от ценности и морални ориентири, емоционална и мотивационна насоченост, способност за влизане в комуникация и т.н. В статията реализирането на интегрирано обучение се разглежда като един от перспективните пътища за пълноценното създаване на социално поведение у децата със СОП. Успехът на този процес изисква децата да бъдат пълноправни субекти, съучастници, партньори в различните дейности или събития. Т.е. организираните от специалистите и родителите дейности трябва да имат съвместен характер, да се основават на сътрудничество. В този контекст в статията се посочват конкретни препоръки, необходими при създаването на взаимоотношения с детето, подпомагащи и стимулиращи изграждането на желаното социално поведение.

26. Терзийска, П. (2008). Артпедагогика в образованието на деца със специални образователни потребности. – Педагогика, кн. 2, 2008 с. 11 -23, ISSN 0861-3982

Номер в списъка на публикации: 31

Статията е посветена на проучване на основни проблеми, свързани с редица научно-теоретични аспекти на артпедагогиката в процеса на възпитание и обучение на децата със специални образователни потребности. Разглежда се същността, концептуалните идеи и значимостта на артпедагогиката като един от новите и малко изследвани направления на корекционно-педагогическата работа с децата със СОП. Посочват се нейните предимства пред другите форми на работа с тези деца. Развива се

съвременното разбиране за ролята на артдейностите в процеса на тяхната интеграция и социализация. Конкретизират се механизмите на въздействие на различни артдейности (изобразителна, театрализирана, музикална, кукловодство) върху развитието на отделните групи деца със СОП, върху процеса на преодоляване на причините, които пораждаят вторичните отклонения, възникващи на фона на първичните нарушения на детето с увреждане.

27. Терзийска, П. (2004). Ролята на играта за личностното развитие на умствено изостаналите ученици от началната образователна степен.- Начално училище, март-април, 2004, ISSN 1310-0572

Номер в списъка на публикации: 35

В играта се формират различни страни от личността на детето. В нея то интегрира своето разбиране за себе си, за хората, които го заобикалят и за своя свят. В настоящата статия се разглеждат основни проблеми, свързани както с основни научно-теоретични аспекти, така и конкретни дидактико-методически особености на играта в процеса на използването ѝ в работата с ученици с лека умствена изостаналост. Анализира се значимостта на игрите, насочени към възпитаване на волеви умения и се посочват конкретни игри, които са полезни за тези ученици и съответстват на особеностите им и спецификите в тяхното развитие. Очертани са значими аспекти на сюжетно-ролевата игра като могъщо средство за социалното им развитие и възпитание. Игровата ситуация и игровото взаимодействие в тези игри подпомагат значително изграждането на такива личностни качества като: инициативност, организираност, целенасоченост, самооценка, оценка на поведението на другите участници, както и развитие на уменията за общуване. Акцент се поставя върху необходимостта от обогатяване на детските представи за околната

действителност, за да се развие умението за ролево общуване. Подчертава се и значимостта на наблюденията на различни социални обекти в този процес. Открити са препоръки към специалния учител, които предполагат ефективно организиране и реализиране на игровото взаимодействие и създаване на предпоставки за личностното развитие на детето.

28. Терзийска, П. (2018). Аспекти на здравното възпитание на учениците с интелектуална недостатъчност В: Личностно развитие на учениците в съвременното образование и обществото. Том IX. УИ „Неофит Рилски“, Благоевград с. 60-72, ISSN 1314-1996.

Номер в списъка на публикации: 37

Здравното възпитание все повече налага необходимостта от превръщането му във важен компонент в структурата на образованието, включително и на учениците с интелектуална недостатъчност. Предполага преосмисляне на подходите, използване на рационални, адекватни на особеностите на тези ученици методи за обогатяване на здравните знания, на стратегии, подпомагачи осъзнаването им. Изисква концентриране върху формиране на съзнание за лична отговорност към здравето, върху провокиране на потребност и създаване на навици за здравословен начин на живот. В този контекст в статията се разглежда въпросът за значението и целите на здравното възпитание и необходимостта от използването на различни ефективни методи и форми за неговото реализиране в работата с ученици с интелектуална недостатъчност. Разкриват се основни здравни акценти, които са особено полезни и е необходимо да се изясняват и развиват, както в урочната, така и извънурочната дейност. Конкретизира се съдържанието на здравното възпитание в няколко посоки. Предлагат се различни възможности за подобряване на педагогическата практика, насочена към възможно най-доброто му осъществяване с тези ученици.

29. Терзийска, П. (2016). Подготовка и квалификация на педагогически специалисти за работа с деца със СОП в контекста на европейските тенденции В: „Усъвършенстване на подготовката и квалификацията на педагогическите специалисти в съвременното образование“ Сборник с научни доклади от Юбилейна международна научна конференция 25-26 ноември 2016 г., с. 105-115, ISBN 978-954-00-0116-6

Номер в списъка на публикации: 41

В статията се анализират процесите, които протичат в съвременното общество и предявяват своите изисквания към подготовката и квалификацията на кадри в областта на специалното образование; основните компетенции, необходими на специалния учител за работа с децата със СОП и техните родители, както в условията на специалните, така и масовите образователни институции. Освен това се разглежда въпросът за значими компетенции в областта на педагогиката и психологията на приобщаващото образование, необходими на учителите от масовото училище. Подчертава се значимостта на деонтологичната подготовка като неразделна част от професионалната подготовка и като средство за хуманизиране на образованието на децата със СОП.

30. Терзийска, П. (2015). Развитие на наблюдателността на учениците с интелектуална недостатъчност. В сб. „Гносеологические основы образования“ Международный сборник научных трудов, посвящённый профессору С.П. Баранову. Русия, Елец, «Елецкий государственный университет им. И.А. Бунина» с.121-126, ISBN 978-5-94809-782-4

Номер в списъка на публикации: 42

Развитието на наблюдателността на учениците с интелектуална недостатъчност е приоритетна педагогическа задача от гледна точка на цялостното им развитие. Търсенето и прилагането на оптимални подходи, методи, похвати, форми и средства, имащи стимулиращи функции относно развитието на наблюдателността на учениците с интелектуална недостатъчност е верният път за постигане на желаните резултати в процеса на цялостно им развитие. Проблем – на който е посветена настоящата статия.

Представените в нея методи, средства и похвати за изпълнение на задачата - развитие на наблюдателността са индивидуализирани и диференцирани, съобразно възможностите на всяко конкретно дете. Насочени са към предизвикателствата и динамиката, наблюдавани в природната и обществената среда, разчетени са върху приемането на ученика като субект на собственото познание, като в основата им е принципът за нагледност. В пряката учебна дейност от съществено значение за осъществяване на процеса на развитие на наблюдателността на учениците с интелектуална недостатъчност са наблюденията на конкретни обекти и явления в класната стая, екскурзиите и наблюденията в природната и обществената среда, подходящата експериментална дейност, грижите за растенията, епизодичните и системните наблюдения с разнообразна и достъпна за децата практическа работа и др.

31. Терзийска, П. (2013). Социјалната микро средина во масовното училиште и учениците со посебни образовни потреби. В: Education between tradition and modernity. Skopje, 2013, с. 422-430. ISBN 978-608-238-012-4

Номер в списъка на публикации: 48

Учениците със СОП имат нуждата да бъдат приети и да чувстват своята принадлежност към класния колектив, да бъдат оценени от него. Затова

особено важен е въпросът за формирането на ученическия колектив и на положителни междуличностни отношения в класа, в който са интегрирани. В статията са представени собствени изследвания, насочени към открояване на възможностите и условията за създаване на добри взаимоотношения в социалната микросреда на масовото училище, които са важна предпоставка за цялостното развитие на детето със СОП, за превенция и корекция на негативното му поведение; за разкриване на личностните проблеми, пред които се изправя детето в общата образователна среда. Търсят се причините, които пораждаат създаването на негативни отношения към него; конкретизира се ролята на възрастните (учители, екип от специалисти работещи с детето, родители) в изграждане на необходимата социална микросреда, предполагаща успешно изпълнение на задачите на интегрираното обучение.

32. Терзийска, П. (2004). Междупредметният подход в екологичното образование на умствено изостаналите ученици. В сб. "Образование и изкуство", Шумен, с. 262-268, ISBN 954-577-217-4

Номер в списъка на публикации: 59

В статията се разглежда една от важните задачи на съвременното училище, включително на помощното училище – повишаване на екологичната грамотност на учениците. Ефективното реализиране на задачата е от съществено значение за учениците с умствена изостаналост. Прилагането на съвременните екологични знания се определят от два аспекта: екологично съвместим подход към тези ученици и развитие на тяхната активна жизнена позиция. По-конкретно се разкриват начини за представяне на изискуемите екологични знания. Обоснова се значението на междупредметния подход при осъществяване на необходимата координация между функциите на всеки учебен предмет, изучаван в

началната степен на обучение, в общата система на екологическото образование. Осъществяването на предметни връзки, използването на екологични знания по различни учебни дисциплини облекчава и подпомага трудния за умствено изостаналите ученици пренос на знания в нови условия и тяхното осмисляне. Най-подходящите методи, похвати, стратегии са представени в съответствие с особеностите на развитието на тези ученици, на техните желания и интереси.

Акцент се поставя и върху богатите възможности на екскурзиите и наблюденията за реализиране на екологично образование на междупредметна основа. В търсене на действени форми и методи за осъществяване на екологично образование на учениците с умствена изостаналост се разработват учебни задачи за четирите класа. В основата на всяка задача стои една или няколко водещи идеи, независимо от това по кой предмет, или в хода на каква извънурочна форма на работа тази задача се изпълнява от учениците. Особено място при моделиране на учебните задачи заемат тези, които са насочени към осъществяване на практическа дейност в урочната или извънурочната дейност.

SUMMARIES OF SCIENTIFIC WORKS

**of Associate Professor Pelagia Mihaylova Terziyska, PhD
after awarded the scientific rank Associate Professor in 2003,
for participation in the announced competition for occupation of the
academic position of "Professor" in the professional field 1.2. Pedagogy
(Special Pedagogy)**

The scientific studies reflected in the works of Associate Professor Dr. Pelagia Terziyska cover issues related to children and students with disabilities, with special educational needs – their identification (social model), education, school upbringing, development, socialization, etc. Conditionally the works can be divided in several directions:

- Issues of philosophy, methodology and practical implementation of integrated and inclusive education of children and students with permanent disabilities, with special educational needs.
- Issues of contemporary special-pedagogical terminology and modern dimensions of special education in EU countries.
- Issues in teaching subjects related to the homeland, the surrounding world, man and nature and the man and society of children with special educational needs, as well as their environmental education.
- Issues of Art Pedagogy in the education of children with SEN - conceptual grounds, the role of art activities - musical, visual arts, theatrical - in correctional and pedagogical work with children with special educational needs and in the process of their socialization.
- Issues with the education and development of students with intellectual disabilities.
- Issues of work and interaction with families of children with SEN.
- Current issues of inclusive education, including the importance of art, of non-traditional art activities in this process.

- Problems of students with special educational needs.
- Issues related to the preparation and qualification of pedagogical specialists for work with children with SEN.

I. MONOGRAPHS

- 1. Terziyska, P. (2013). The Children with Special Educational Needs in the General Educational Environment. University Publishing House "Neofit Rilski", Blagoevgrad, 312 pages. ISBN 978-954-680-789-2**

Number in the list of publications: 1

The monograph is dedicated to the research of major problems related both with several scientific-theoretical aspects and with specific didactic-methodological peculiarities in the process of comprehensive work with children and students with SEN in the general educational environment. Based on the accomplished experimental research, on the observations in the particular pedagogical practice in the current monograph are systematized and interpreted, from my point of view, significant issues of the inclusive education of these children in the environment by their peers without disabilities.

In the context of the made conclusions and reasoning, taking into consideration the importance of inclusive education of children and pupils with SEN, the purpose of this study is synthesized to:

Disclosure of the optimal pedagogical conditions for the establishment of a system of purposeful complex educational, therapeutic and social interactions in the conditions of inclusive education, consistent with the individual capabilities and needs of children with special educational needs, for the creation of an adequate supportive educational environment directed to achieving at a maximum degree of their effective socialization and integration.

The monograph affirms the social-educational model for the identification of these children, which implies a new attitude towards them, places an emphasis on their personality, requires the disclosure and satisfaction of their needs. Attention is drawn to the social environment and its factors, which unequivocally requires a change in education policy, introduction of a new one and updating of the current terminology. In this context, Chapter One *deals with the understanding of the concept of inclusion and the concept of integration and the related terms "integrated education" and "inclusive education"*. Their development is examined, terminology clarifications are made and significant differences between them are revealed.

Special attention is paid to the interactions in the context of inclusive education, to the organization and content of the necessary and least restrictive environment for the child, as well as to the influence of the social microenvironment on the personal development and socialization of these children. Attention is also focused on the specific requirements posed by inclusive education towards the professional and personal qualities of the teacher and towards the specifics of the educational process in general educational institutions in the context of inclusive education. The accent is also put on several didactic and methodological requirements for overcoming the difficulties in the process of educational activity that includes children with and without SEN. The role and significance of the correctional and pedagogical work with children and students with SEN and the importance of interactive technologies for their personal development and for the successful realization of the inclusive process are concretized.

My reflections and findings in connection with the conducted experimental survey in different educational institutions, in which the inclusive education is realized, directs towards putting the accent on: the attitude of typically developing children towards their peers with special needs, as well as the influence of the students from the whole class on their development; disclosure

the significance of the relationships of children with SEN with their peers and adults. The cooperation between the school and family is presented by the position of the concept of inclusive education. The leading idea is for the development of partnerships with the family as an important prerequisite for effective realization of the educational process in the context of common educational environment. With arguments, it is proved that the support and consultations with parents of children with SEN in making important decisions regarding their children's education, the interaction with the parents of typically developing children, the joint efforts are of an essential significance for this process.

The second chapter examines the issue of the role of art in the process of education and development of children with SEN. The concept of "Art Pedagogy" and its importance in special education are also presented. On this basis, new, unconventional means of interaction and work with these children are offered, which can improve and facilitate their education in the conditions of the general class. The inclusion in the correctional and developmental process of visual art, musical and theatrical activity is a significant prerequisite for achieving better educational results by children with SEN. Taking into account the specifics in their development the art for them is not only a mean for the creation of art culture but and a significant tool for the realization of both correctional-developmental and preventive activity. Differentiated forms of work with a specific type of children with disabilities through appropriate art activities are offered. Valuable summaries, conclusions, and recommendations for the practice have been made.

- 2. Terziyska, P. (2005). Integrated Education of Children with Special Educational Needs. University Publishing House "Neofit Rilski", Blagoevgrad, 155 pages. ISBN 10: 954 -680-389 -8; ISBN 13: 978-954-680-389-4**

Number in the list of publications: 6

One of the most acute and actual issues at the end of XX and the beginning of the XXI century, related to the improvement of the system of special education in Bulgaria is the integration of children with special educational needs in the common educational environment. It is a scientific problem is to examine and reveal basic knowledge about children with special educational needs, for integrated education, about the factors and conditions that determine the successful realization of the integration process. Therefore, in this study, the aim is a disclosure of the essence and philosophy of integrated education, the place of special pedagogy and pedagogy in an inclusive system. In particular the attention is directed to a disclosure of strategies and techniques that are stimulating the integration of children with special educational needs in mainstream school and are improving their education and development under the conditions of integrated education; analysis of the responsibility of pedagogues from mainstream and special educational institutions in integration process; the qualities and qualifications of teachers required for this process are specified; the importance of the supportive educational environment for the children that leads to their successful integration is emphasized; the essence and role of the individual educational program of the child with SEN, as an important tool for integrated education, is revealed.

From the standpoints of the new approaches, the views on the peculiarities of children with different disabilities are presented. The nature and significance of the social model for explaining the disorders are revealed.

In the First Chapter, from the perspective of modern perceptions of the development of children with special educational needs, i.e. based on the socio-pedagogical model an attempt for their identification is done.

The features and principles of integrated education are discussed in Chapter Two. In it, special attention is paid to the factors that are essential for the

successful course of the integration process and the various models of integrated education that the current practice is familiar with.

The change in the organization of the learning environment is an important path to the success of the integration policy, to its concrete implementation. If this change is done with competence and responsibility - education for all and the quality services are not incompatible. The importance of the issue predetermines my attempt to examine it in more detail in Chapter Three. The third chapter points out and analyzes various strategies for organizing the best supportive environment for integrated education, for creating good synergies between family and school environments, for developing individual educational programs.

Special attention is given to the particularly important issue of the effective implementation of integrated education for children with SEN - school aggression. The researches show that children with special educational needs are often the target of aggressive behavior, which also provokes a backlash. This issue is examined in Chapter Four. This chapter specifies useful recommendations for the pedagogical practice that are aimed at preventing and/or minimizing aggressive behavior from and towards children with special needs.

In this monograph, important normative documents that are directly relevant to the implementation of the integration education policy in Bulgaria are presented and briefly analyzed.

- 3. Terziyska, P. (2009). Contemporary Dimensions of Special Education. University Publishing House "Neofit Rilski", Blagoevgrad, 186 pages. ISBN 978-954-680-588-1
Number in the list of publications: 2**

The monograph includes theoretical research on the issue of the contemporary educational policy about children with special educational needs in Bulgaria and some EU countries. The dimensions of the process of renewal and modernization in the special pedagogy are highlighted. Parameters of future development aimed at improvement are outlined.

The first chapter presents the development and validation of the new special-pedagogical terminology from the positions of the social approach towards persons with special needs. The principles of special pedagogy are specified. The issue of contemporary priorities in the development of special education is also addressed while identifying the areas that need further exploration, analysis, and expansion. Special attention is paid to the issue of the creation and inclusion of children with SEN in the system of early impact and early rehabilitation.

In Chapter Two, based on significant and up-to-date documents, key problems in the development of special education are identified. Other countries' experience in this field is also presented. The most important global and/or international normative documents are presented and analyzed in chronological order. These documents are the major step towards overcoming discrimination. Their practical application is reflected in the intent of most of the countries in the world to ensure quality education for all. Bulgarian legislation that presents our country's new educational policy is also examined. Positive practices, from some EU countries, which are a good illustration of new trends in the development of special education are presented.

II. BOOKS AND TEXTBOOKS

A. In Bulgaria:

- 4. Terziyska, P. (2008). *Work with Children with Special Educational Needs*. Publishing House "Europartners2007", Sofia. 123 pages. ISBN 978-954-91557-6-1**

Number in the list of publications: 3

Based on the identification of problems related to the education, upbringing, rehabilitation and socialization of children with special educational needs new approaches, forms, and means of work are sought, as well as adequate strategies for effective pedagogical interaction with children with special educational needs in the conditions of integrated education. Up-to-date principles of their education are presented. Attention is directed towards disclosure of essential characteristics of integrated and inclusive education of children with SEN, towards the necessity of optimization of the learning environment. Particular strategies for work with these children are presented. The importance of team activity in working with this category of students is emphasized, as an extremely important condition for the successful realization of the teaching process in the conditions of the mainstream school. Strategies and techniques that could and must be used by the teacher in his work with the families of these children are presented. Despite of their significances these strategies and techniques remain unused.

The third chapter examines issues related to the features of the organization and the establishment of the educational process for students with special educational needs. The complexity of the social and pedagogical problems of these students is revealed, as well as adequate special ways and means of completing their needs. A model for accomplishing effective individualization and differentiation of educational activity with these students is substantiated. Special attention is paid to alternative approaches and new strategies for education and rehabilitation (zootherapy, computer, and art-pedagogical technologies). Differentiated forms of work with certain types of children with disabilities are indicated as well.

5. Terziyska, P. (2006). Integration of Children with Special Educational Needs in Mainstream School. University Publishing

House "Neofit Rilski", Blagoevgrad. ISBN: 954-680434-7, ISBN 954-13: 978-954-680-434-1

Number in the list of publications: 4

The book is a result of my two-year work with colleagues from Germany on a project Integration von Kinder mit speziellen Lernbedürfnissen in die allgemeine Schule funded by "Action Mensch" Foundation with the mediation of "Lebenshilfe" Organization, Germany. In the preface, I present the significance, purpose, basic principles, organization of the project research, as well as the model of integration of students with SEN, which we applied in the selected educational institution. After that, there is a theoretical overview related to significant issues of integrated education. Conceptual clarifications regarding the terms children with special educational needs, integration, integrated education are made. There is an analysis of the Bulgarian legislation about the essence and regulation of integrated education of children with SEN in the country. Attention is directed towards the necessity of the creation of the necessary supportive environment and providing competent help from well-trained resource teachers. The main features of the least restrictive environment for children with SEN are presented, as well as important questions guiding to the organization of a suitable educational environment for these children. Emphasis is placed on the importance of teamwork by specialists who are working with children with special educational needs. Some of the activities accomplished during the Project are presented. The results from the Project are analyzed. At the end, the main findings, conclusions, and recommendations are presented.

6. Terziyska, P. (2013). Educational Technologies for Working with Children with SEN. Publishing House "Chimera", Pernik. 126 pages. ISBN 978-954-92560-6-2

Number in the list of publications: 7

The book is attempting to answer various questions asked by teachers related to the effective education and the children with SEN integrated into mainstream classes, as well as to support teachers in their pedagogical work with these children. Attention is drawn to: importance of the design of inclusive classroom and to implementation of good practices in it; opportunities for developing social skills in students with special educational needs; identification of reasons for showing bad behavior and ways to deal with this behavior; understanding and accepting the diversity of their individual characteristics; revealing the importance of conversations and joint decisions in the classroom, the style of learning new lessons, and ways to consolidate knowledge by the students with SEN; specifying the role of the parents, the resource teacher, the usefulness of the portfolio of the child with SEN; emphasizing the importance of play activities for the development of communication skills in children with SEN. Special attention is given to some specifics in the education of different groups of students with SEN. Additional ideas for activities in the classroom are also presented.

II B. Abroad

- 7. Tersiska, P. (2006). Integration von Kinder mit speziellen Lernbedürfnissen in die allgemeine Schule. Deutschland. ISBN 954-13:978-954-680-434-1**

Number in the list of publications: 5

The book is a German translation of the 2006 Bulgarian edition of "Integration of Children with Special Educational Needs in the Mainstream School". This edition contains some of the main parts from the Bulgarian version, but in addition there are pictures that are missing in the Bulgarian edition.

III. STUDIES

- 8. Terziyska, P. (2007). Individualization of Learning Activity in the Conditions of Integrated Education. In: Individualization of Learning Activity. University Publishing House ‘Neofit Rilski’, Blagoevgrad. 102-131. ISBN 978-954-680-546-1**
- Number in the list of publications: 11**

The issue of individualization of learning activity, both as a theory and a practice, carries with it the spirit of the particular time at which it is considered. Therefore, this study seeks new ideas and solutions for its implementation in the context of the changed social situation, in the conditions of the integrated education of children with SEN. Some suggestions are made that are useful for organizing students' learning activity precisely from the positions of its individualization in order to transfer the school truly in a 'school for all'. Ways for individualization of work on specific learning content are presented. Possibilities for the organization of an adequate individual assistance and support that are maximally tailored to the individual characteristics and needs of the students with SEN are analyzed, as well as for optimal creation of individual programs for education and development, as a key moment in the work of the team that works with the integrated students with SEN, and as an important tool for achieving the individualization of education. The cognitions, analyses, conclusions, and recommendations are done the base of the school subjects: homeland, man and nature, man and society. My observations and research show that the individualization of learning activities, in the context of integrated education assumes differentiation of learning material, development of a system of tasks with varying degrees of difficulty and scope, development of a system of activities for organizing work in small groups. Therefore, options are proposed for developing differentiated tasks for work in small collaboration

groups. Different in contents and duration didactic and role-playing games, entertaining game situations, useful didactic materials, and visual aids are also presented.

9. Terziyska, P. (2006). Teaching Nature and Social Sciences to Children with Special Educational Needs. In: Specifics in Methodology of Teaching Children with Special Educational Needs. University Publishing House “Neofit Rilski”, Blagoevgrad. 3-42. ISBN 978-954-680-465-5

Number in the list of publications: 12

The study examines approaches, forms, educational technologies for obtaining knowledge about the natural and social reality by children with special educational needs in the conditions of mainstream school. Attention is drawn to specifics in the cognitive activity of these children and the use of adequate methods and techniques for effective implementation of the learning process on the disciplines: homeland, surrounding environment, man and nature, man and society. Ideas that could support the work of both primary and resource teachers are suggested. Activities, tools, techniques, methods, that are beneficial to be used, before and after the lesson, by the resource teacher for preparation, clarification, extension, and consolidation of basic knowledge and skills, are specified. Emphasis is placed on the importance of group work in the common classroom - useful for both SEN students and their typically developing classmates. Problems that could be solved, with the implementation of group work during the learning of different educational content, are suggested - in the detection of essential specifics of objects and phenomena; in the classification of objects; in the disclosure of relationships in the natural and social environment, etc.

- 10. Terziyska, P. (2009). Partnership between the School and Family of Children with Special Educational Needs. In: Educational Interactions between Family and School. University Publishing House “Neofit Rilski”, Blagoevgrad. 70-104. ISBN 978-954-680-646-8**
Number in the list of publications: 10

The study seeks solutions to problems related to the complex attitudes between family and school. The aim is to identify and underline the specifics of the problems that children with special educational needs and their families have. Ways of effective interaction between the two important social environments are given to assist the child in the process of inclusion in the student community. The causes that make it difficult to create the desired relationship are sought and analyzed. The importance of working with both the families of children with SEN and families of typically developing children is emphasized. Conceptual clarifications are made. Essential characteristics of partnerships are highlighted and important conditions for the implementation of a true partnership are identified. Guidelines for partnership between the educational institution and families are given. The role of the teacher - mainstream and resource, of the team of specialists, of the persons who are working with the child with SEN - in this process is described. Specific forms of work with the family are researched and analyzed. The necessity of the establishment of the School for Parents of Children with SEN is underlined, as well as important moments from its organization. Basic and necessary information is specified. This information enables parents to form an active pedagogical position on important issues related to their child; to achieve better family functioning and implement effective partnerships with the school.

- 11. Terziyska, P, (2015). Integrated Education. In: Educational Management. Distance learning. Part Two. University Publishing**

House “Neofit Rilski”, Blagoevgrad. 126-142. ISBN 978-954-00-0039-8

Number in the list of publications: 9

This study is an addition to the text that is published in an online platform and is designed for the education of students in the distance learning Master Program "Educational Management".

Integrated education requires the formation of a new type of pedagogues who can and must actively participate in the planning and organization of a learning environment appropriate for the education of all children, depending on their needs and opportunities. In this context, the study reveals the possibilities for realizing the main goal of the educational institution in which integrated education is implemented - creation of conditions for development and social integration of students with special educational needs and their peers, as well as the purpose of the teacher's activity who is applying integrative practices - creation of optimal conditions for the development of positive attitudes for participation of each child in the inclusive classroom. The study also includes: components and conditions for the creation of a social microenvironment that is adequate to the requirements of the integrated education; stages and main requirements for creating an effective Individualized Education Program for children with SEN and an adequate social environment throughout the general educational institution.

12. Terziyska, P. (2010). For Quality Education and Successful Socialization of Students with Special Educational Needs. In: Students with Special Educational Needs – Support for Quality Education and a Decent Life. University Publishing House “Neofit Rilski”, Blagoevgrad. 3-28. ISBN 978-954-680-656-7. Editor P. Terziyska.

Number in the list of publications: 14

The study is dedicated to the new educational policy regarding children and students with special educational needs. It aims to reveal the main problems of these students, their educational needs, intentions, and capabilities. On the base of a presentation of famous peoples' lives (former students) with disabilities - the power of human spirit is emphasized, as well as the successes that can be achieved when an opportunity is received. The specifics of the educational environment and of the educational process' organization at the university, which includes students with SEN, are specified. SEN students' essential features that the lecturer at the university needs to be familiar with are presented. The lecturer should keep in mind these features in his work with students with SEN. Positive practices that could provide quality education to students with SEN are analyzed. Strategies that are effective in the teaching process and suggest a rise in the students' independence, initiative and creativity are presented. Various ways for the active inclusion of students with SEN in the academic community and society are suggested.

13. Terziyska, P. (2019). Nontraditional Art Activities in the Aspect of Inclusive Education. *Pedagogy, Volume 91, Number 4.* 477-496. ISSN 0861-3982 (Print) ISSN 1314-8540 (Online)

Number in the list of publications: 15

One of the leading pedagogical ideas at the beginning of our century that provokes a significant change in educational policies and practices, including in Bulgaria, and deserves special attention is the Concept of Inclusive Education. In the current study, a model of inclusive education that is built on the potential arts is described. The possibilities of the non-traditional art activities (drawing with fingers and palms, drawing with woolen threads, creation of paintings with

loose scoured wool) for an effective implementation of the inclusive process are analyzed on the basis of taking into account the variability in the features of each student, the level of his intellectual and social development, as well as his emotional state. Results from my empirical research are presented. The conducted experimental activity with students and the questionnaire survey with parents and teachers is a bright proof that the nontraditional art activity is a powerful and effective tool in the inclusive educational environment, but it is still not well-known and used enough.

IV. ARTICLES

- 14. Terziyska, P. (2018). Optimization of the Educational Process in the Context of the Inclusive Education. *Strategies for Policy in Science and Education, Volume 26, Number 6. 567-578. ISSN 1314 – 8575 (Online) ISSN 1310 – 0270 (Print)***

Number in the list of publications: 17

Inclusive education is possible if all children receive a quality education in the general educational environment. Building an inclusive school environment, collaboration in the classroom between specialists and general teachers and effective organization of inclusive learning process is an important task facing the Bulgarian school. The practical realization of this process requires the acquisition of new professional skills; mastering new pedagogical technologies by the teacher in the inclusive class; creating an environment of respect and tolerance in the classroom where each child interacts with classmates to feel accepted – part of the school community. In response to the question of how to achieve this, in this article are shown adequate ways: for organizing the learning space; for better special organization of the educational process to match the diversity of children in the classroom, their capabilities, and interests. The article

also reveals the specifics of individual, group, frontal work with students in the inclusive class as well as effective methods for their social development.

15. Terziyska, P. (2017). Competence of the Future Teachers for Development the Attention of Small Students with Special Educational Needs. *Strategies for Policy in Science and Education, Volume 25, Number 5. 530-539. ISSN 1314 – 8575 (Online) ISSN 1310 – 0270 (Print)*

Number in the list of publications: 19

The condition of the attention of children with special educational needs (SEN) has an extremely significant place in the formation of their cognitive and emotional-volitional sphere. The attention influences all their activity and the efficiency of the teaching process. In this context, the article directs to the necessity of the improvement of both theoretical and practically-oriented education of the students. They must be competent enough to be able to create an adequate organization of the learning process that could support the development of the attention and its different features. It is important for the future teacher not only to know the peculiarities of the attention of small students with SEN but also to use effective methods for attention's diagnostics, for increasing the degree and improvement of its features as well as techniques for its activation, support, management, and development. The article proposes effective means for organizing and supporting the learning activities of students with SEN, various teaching methods - explanatory-illustrative, partially-seeking, research, interactive, alternative, as well as adequate techniques and methods for pedagogical and psychologically competent organization of the process, supporting the development of arbitrary attention and its various properties.

- 16. Terziyska, P. (2017). Pedagogical Aspects of Working with the Families of Children with Special Educational Needs in the Terms of the General Educational Environment. *Pedagogy, Volume 89, Number 9*. 1265-1275. ISSN 1314 – 8540 (Online), ISSN 0861 – 3982 (Print)
Number in the list of publications: 18**

Today, it is very important to help parents establish effective collaboration with the school, teachers and other professionals working with their child in the general educational environment. In this context, the creation of emotional contact, trust, respect, acceptance, and support of the parents is essential at the beginning of the communication with them. Attention and respect towards their opinion, their fears, and hopes, as well as the provision of qualified assistance, provoking their active participation in the upbringing and teaching of the child with special educational needs, are needed. The article examines the importance, different forms of organization and the content of the pedagogical work with parents of the child with special educational needs (SEN). It specifies the tasks and useful activities that are necessary for the realization of effective cooperation with the parents. In the article the author shares and summarizes personal experience on this topic.

- 17. Terziyska, P. (2016). Theatrical Activity in the Process of Socialization of Children with Special Educational Needs. *Pedagogy, Volume 88, Number 4*. 473-484. ISSN 0861-3982 (Print) ISSN 1314-8540 (Online)
Number in the list of publications: 21**

The article examines the theatrical activity as a mean for enriching the social experience of small students with SEN and the successful realization of the process of their socialization. The analysis points out the tasks, the rules, the

criteria for researching the effectiveness of theatrical activity in this process. Significant components of the methodological work related to the preliminary activities, the process of preparation and presentation of the theatrical activity, as well as the subsequent work after its realization are outlined. Results of my empirical research are presented. The results of the comprehensive analysis clearly show the effectiveness of this art activity to enrich the social experience of students with SEN, to overcome isolation, to smooth the communication, to rise initiative, to improve emotional state, to reduce emotional tension, to improve the psychological climate in the children's community. At the same time, the conclusions and generalizations show that theatrical activity does not take its proper place in the Bulgarian school. The theatrical activity is not sufficiently included in the correctional and pedagogical work with students with SEN. Pedagogues are using it mainly during the organization of celebrations, while in everyday life they are rarely using it.

18. Terziyska, P. (2016). The System “Child – Family – School” in the Conditions of Inclusive Education. *Strategies for Policy in Science and Education, Volume 24, Number 4.* 411-421, ISSN 1314 – 8575 (Online) ISSN 1310 – 0270 (Print)

Number in the list of publications: 20

The process of integration and inclusion of children with special educational needs is a three-component process at the heart of which is the system "child - family - school", and the team of specialists directs and coordinates the pedagogical process. The article analyzes the current situation of this system in the conditions of inclusive education of children with special educational needs. The difficulties that teachers, parents, and children face are stated. Their fears, as well as their competencies that they should have to build positive relations and to realize successful education in the inclusive classroom are analyzed.

The results by my empirical research are presented, based on which conclusions aimed at supporting pedagogical practice are drawn. Extremely important for the effective functioning of the system "Child-family-school" are the communication, information, sharing, the other view towards the parents of the children, both of children with SEN and of typically developing children.

- 19. Terziyska, P. (2015). Philosophical Basis of the Integration and the Inclusive Education of Children with Special Educational Needs. *Philosophy, Volume 24, Number 4.* 436-444. ISSN 1314 – 8559 (Online) ISSN 0861 – 6302 (Print)**
Number in the list of publications: 22

The study directs the reader's attention to the philosophical origin of the integration as a phenomenon. Various philosophical aspects of the integration and the inclusive education of children with special educational needs are being examined. The author clarifies the significance and the role of the axiological approach for overcoming socio-cultural stereotypes about people with disabilities, equality, and freedom of choice. Philosophical elaborations for the ethics of life, for the tolerance, ideas for existentialism are being analyzed, because they are exclusively important for understanding the essence of the integration and the inclusive education. Philosophical ideas for the humanization of human and social existence, for the value of human life and education, are slowly but surely conquering the public consciousness in recent decades. They provoke a reversal of the social interest towards people who are not like others, have disabilities, people whose development and life do not fit within the frame of typical.

- 20. Terziyska, P. (2014). Work with Children with Special Educational Needs in the General Kindergarten. *Psychologist in Kindergarten, Number 2*. 128-134. ISSN 1993-4475**
Number in the list of publications: 23

The article is dedicated to the organization of the work with children with special educational needs in mainstream kindergarten. Important issues of the integrated education of these children are discussed - the specifics of the subject-space environment; of the social microenvironment; the personal and professional qualities of the kindergarten teacher; cooperation with parents; significant requirements for the effective implementation of the educational process.

- 21. Terziyska, P. (2014). Study of Educational Conditions for Inclusion of Children with SEN in Mainstream Education Environment. *Strategies for Policy in Science and Education, Volume 22, Number 1*. 29-37. ISSN 1310-0270**
Number in the list of publications: 26

Considering the complexity of the process of inclusion of children with special educational needs in the general educational environment, problems arise with the creation of a barrier-free environment (availability of ramps, elevators, creation of a secured environment, provision of special pedagogues, etc.), as well as social difficulties from social character related to widespread stereotypes and prejudices. The article deals with several factors determining the pedagogical conditions of effective inclusive education of children with special educational needs (SEN) in the mainstream educational environment. Significant conclusions were made on the base of the results acquired from the conducted research. Some of them are - positive experience gained at schools;

serious challenges regarding the implementation of inclusive education in mainstream schools: insufficient awareness of the specifics of working with children with SEN; poor professional and psychological training of teachers to work with children with disabilities; teachers' poor professional and psychological preparation to work with children with disabilities; the lack of logistical support in mainstream educational institutions for work with these students; lack of a system for continuous interaction of the school with other organizations regarding their education and socialization. It occurs out that the important task for improving and expanding the possibilities for professional development of the teachers needs an update. It occurs out that the important task for improving and expanding the possibilities for professional development of the teachers needs an update, taking into account the specifics of their work with children with special educational needs, as well as the creation of methodological guidelines for work in the context of inclusive education for the teachers and students, who are studying for future pedagogues.

22. Terziyska, P. (2014). Creating of developing environment that supports the correction of cognitive activity of children with mental retardation at primary school. *Strategies for Policy in Science and Education, Volume 22, Number 5. 528-539. ISSN 1310-0270*

Number in the list of publications: 24

The article examines the specifics in shaping the developing environment as a factor making a positive impact on education and identity development of the child with intellectual disability at elementary school. Emphasis is put on the need for providing an environment that is relevant to the specifics of the child. This environment should also develop the cognitive activity of the child. Ideas for the creation of an atmosphere of psychological security and comfort are suggested. An atmosphere that provokes cognitive activity of the students with

intellectual disability in the conditions of the mainstream school. The issue for the aesthetic shaping of the classroom's interior is examined as a result of interaction between the different participants in the correctional and pedagogical process (teacher (speech therapist, psychologist, etc.) - parent; teacher (speech therapist, psychologist, etc.) - child; child - child). Children should be provoked to actively participate in shaping an attractive, dynamically structured mobile environment. Mentally disabled students need to have a private space for solitude; for their favorite activities that are calming and toning them; for cooperation, etc. Social interactions at school make them tired and they need a moment of privacy with a preferred peer. Therefore, it is important not to neglect but to stimulate this need. This is an effective way to give the child an opportunity to present his or her subjective experience.

23. Terziyska, P. (2011). The Hyperactive Child and Problems Related to His/Her Education. *Pedagogy, Volume 83, Number 4. 71-77, ISSN 0861-3982*

Number in the list of publications: 27

The issue for hyperactive children is becoming more topical and discussed among teachers, parents and school psychologists. The necessity of additional information and training to the teachers of these children is rising. Timely recognition of the state of hyperactivity is the key to providing education that is relevant to the characteristics of the hyperactive child. In this regard, the article presents certain guidelines that point to the existence of hyperactivity. Attention is drawn to the necessity of timely and adequate actions by the parents and connection with specialists. Problems in the education of hyperactive students and the conditions that are important for overcoming them are researched and specified. Requirements, the fulfillment of which, suggests the creation of an appropriate environment, everyday regime, adequate attitudes, that are

supporting the student and preventing hyperactive actions. Effective approaches, methods, techniques, as well as activities and exercises, are offered. They provoke positive rather than destructive behavior and provide effective learning conditions for students with hyperkinetic syndrome.

- 24. Terziyska, P. (2011). Inclusive Education of Students with Special Educational Needs and Their Social Development. *Special Pedagogy, Number 2. 3-15. ISSN 1310-7003***
Number in the list of publications: 28

The new school - the school of all - is called upon providing the child with certain benefits, support, equality, and equal opportunities aimed at meeting the child's social needs. In this sense, it is necessary to remove the barriers to the student with SEN, which hinder and interrupt the child's participation in the life of the school community. It is necessary to create conditions for the nascence and implementation of a variety of social relations that are supporting the child's socialization and personal development. The article deals with the issue of the social development of these students in the conditions of inclusive education. The article specifies reasons and conditions for problems in personal development leading to increased emotional disorders and deviations in the behavior of the student with SEN, as well as the factors and opportunities for successful acquisition of social experience, mastering skills for positive interpersonal interactions, mastering positive, socially adequate behavior. The role of the teacher and classmates in this process is underlined.

- 25. Terziyska, P. (2011). Social Behavior of Students with Special Educational Needs in the Conditions of Inclusive Education. *Education, Book 4 July-August. 92-105, ISSN 0861-475X***
Number in the list of publications: 29

The independent functioning in the society of students with special educational needs (SEN) can be seen as constructive interaction with teachers and peers, with the outside world, with oneself. The key to the successful execution of this process is the creation of social behavior such as a conglomerate of values and moral orientations, emotional and motivational orientation, ability to enter into communication, etc. In the article, the implementation of integrated education is considered as one of the perspective paths for successful creation of social behavior in children with SEN. The success of this process requires children to be fully-fledged entities, participants, partners in various activities or events. I.e. the activities organized by professionals and parents should be joint and to be based on cooperation. In this context, the article outlines specific recommendations needed to create relationships with the child that support and stimulate the desired social behavior.

26. Terziyska, P. (2008). Art Pedagogy in the Education of Children with Special Educational Needs. *Pedagogy, Number 2.* 11-23. ISSN 0861-3982

Number in the list of publications: 31

The article is dedicated to the research of main problems related to various scientific-theoretical aspects of art pedagogy in the process of educating children with special educational needs. The essence, conceptual ideas, and significance of art pedagogy are considered as one of the new and little researched directions of correctional and pedagogical work with children with SEN. The advantages of art pedagogy among other forms of work with these children are presented. Modern understanding of the role of art activities in the process of their integration and socialization is developed. Mechanisms for the influence of different art activities (pictorial, theatrical, musical, puppetry) are specified: on the development of different groups children with SEN, on the process of

overcoming the reasons that cause secondary deviations that occur against the background of the primary disorders of the disabled child.

- 27. Terziyska, P. (2004). The Role of Play in the Personal Development of Mentally Retarded Students in Primary Education. *Primary School, Number 2 March-April*. ISSN 1310-0572
Number in the list of publications: 35**

Different aspects of the child's personality are formed during the play. In it, the child is integrating his/her understanding of himself/herself, for surrounding people, and of his/her world. The article deals with main problems related to both basic scientific-theoretical aspects, and particular didactic-methodological features of the play in the process of its use in the work with students with mild mental retardation. Particular games that are useful to these students and are relevant to their particularities and specifics in their development are listed. Significant aspects of the plot-role game are specified as a powerful tool for social development and impact. The game situation and interaction in these games significantly support the development of personal qualities such as initiative, organization, purposefulness, self-esteem, evaluation of the behavior of other participants, as well as the development of communication skills. Emphasis is placed on the need to enrich children's perceptions of environmental reality to develop role-communication skills. The importance of observing different social objects in this process is also emphasized. Recommendations for the special teacher, that imply effective organization and implementation of play interaction, as well as the creation of preconditions for the personal development of the child, are outlined.

- 28. Terziyska, P. (2018). Aspects of Health Education for Students with Intellectual Disability. In: Students' Personal Development in**

Modern Education and Society (Vol. IX). University Publishing House “Neofit Rilski”, Blagoevgrad. 60-72. ISSN 1314-1996

Number in the list of publications: 38

Health education requires more and more the necessity of its transformation into important part of education's structure, including and for students with intellectual disabilities. It suggests rethinking the approaches, the use of rational, adequate to the specifics of these students, methods of enrichment the health knowledge, of strategies that support their awareness. Health education requires concentration on building awareness of personal responsibility towards health, provoking a need and creating habits for a healthy lifestyle. In this context, the article discusses the issue of the importance and goals of health education and the necessity to use different effective methods and forms for its implementation in working with students with intellectual disabilities. The article also reveals the main health highlights that are especially useful and it is necessary to be clarified and developed, both in the lesson and out of the lesson activities. The content of health education in several directions is specified. Various opportunities are offered to improve pedagogical practice aimed at the best possible implementation of health education with these students.

29. Terziyska, P. (2016). Preparation and Qualification of Pedagogical Specialists to Work with Children with SEN in the Context of European Trends. In: Improving the Preparation and Qualification of Pedagogical Specialists in Modern Education. Collection of Scientific Papers by the Anniversary International Scientific Conference, 25-26 November 2016. 105-115. ISBN 978-954-00-0116-6
Number in the list of publications: 41

The article analyzes the processes that are running in modern society and are claiming their requirements towards the preparation and qualification of personnel in the field of special education; the basic competencies needed by the special teacher to work with children with SEN and their parents, both in the context of special and general educational institutions. It also addresses the issue for significant competences in the field of pedagogy and psychology of inclusive education needed by teachers in mainstream schools. The importance of deontological training is emphasized as an integral part of vocational training and as a mean for humanizing the education of children with SEN.

**30. Terziyska, P. (2015). Development of the Observation of Students with Intellectual Disabilities. In: Epistemological bases of Education. Collection of International Scientific Papers devoted to prof. S.P. Baranov. Publishing House of Bunin Yelets State University. Yelets, Russian Federation. 121-126. ISBN 978-5-94809-782-4
Number in the list of publications: 42**

The development of the observation of students with intellectual disabilities is a priority pedagogical task from the viewpoint of their overall development. Searching and implementing optimal approaches, methods, techniques, forms, and tools that have stimulating functions in the development of the observation of students with intellectual disabilities is the right way to achieve the desired results in the process of their overall development. A problem that this article is devoted to. The methods, techniques, and means, presented in the article, for the implementation of the task - development of the observation - are individualized and differentiated following the abilities of each child. They are directed to the challenges and dynamics observed in the natural and social environment and are developed on the base of acceptance of the student as a subject of their knowledge. In the direct learning activity of essential significance for the

implementation of the process of developing the observation of students with intellectual disabilities are observations of particular objects and events in the classroom, excursions, and observations in natural social environment, appropriate experimental activity, plant care, episodic and systematic observations with varied and accessible for children practical work, etc.

31. Terziyska, P. (2013). The Social Microenvironment in Mainstream Schools and Pupils with Special Educational Needs. In: Education between Tradition and Modernity. Skopje, 2013, c. 422- 430. ISBN 978-608-238-012-4

Number in the list of publications: 48

Students with SEN need to be accepted and to feel that they are part of the class, to be appreciated by their classmates. Therefore significantly important is the issue of forming a pupils' team and of positive interpersonal relations in the class, they are integrated in. The article presents own empirical studies aimed at highlighting the opportunities and conditions for creation of good relations in the social micro-environment at the mainstream school, which are an important prerequisite for the overall development of a child with SEN, for the prevention and correction of their negative behavior; for revealing the personal problems that the child faces in the general educational environment. The causes that create negative attitudes towards it are sought; the role of adults (teachers, a team of specialists working with the child, parents) in the construction of the necessary social micro-environment, which assumes successful completion of the tasks of integrated education, is specified.

32. Terziyska, P. (2004). Interdisciplinary Approach in Ecological Education of Mentally Retarded Pupils. In: Education and Arts,

Volume III. University Publishing House “Bishop Konstantin Preslavsky”, Shumen. 262-268. ISBN 954-577-217-4

Number in the list of publications: 59

The article discusses one of the most important tasks of the modern school, including the special school - raising the ecological literacy of students. Effective accomplishment of the task is essential for students with mental retardation. The implementation of modern environmental knowledge is determined by two aspects: an ecologically compatible approach towards these students and the development of their active personal position. In particular, ways of presenting the required ecological knowledge are revealed. The importance of the interdisciplinary approach in the implementation of the necessary coordination between the functions of each school subject studied in the initial stage of education in the general system of ecological education is substantiated. Making subject connections, using ecological knowledge in different disciplines relieves and supports the process of acquiring knowledge by mentally retarded students. The most appropriate methods, techniques, and strategies are presented following the specifics of the development of these students, their desires and interests.

Emphasis is also placed on the huge opportunities of excursions and observations for the implementation of environmental education on an interdisciplinary basis. In search of optimal forms and methods for implementation of ecological education of pupils with mental retardation, I developed educational tasks for the four classes. At the heart of each task lies one or more guiding ideas, no matter in which subject, or in the course of what extra-curricular work this task is performed by the students. Particularly important in the modeling of learning tasks are those aimed at the implementation of practical activity in the class or extracurricular activities.